

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Příčiny Velké francouzské revoluce
Lucie Suchanová

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor České dějiny

Bakalářská práce

Příčiny Velké francouzské revoluce

Lucie Suchanová

Vedoucí práce:

Prof. RNDr. Ivo Budil, PhDr., Phd.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval (a) samostatně a použil (a) jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2013

Obsah

1. ÚVOD	5
2. ANCIEN REGIME – 18. STOLETÍ	7
3. SOCIÁLNÍ PŘÍČINY	9
3.1. Duhovenstvo	10
3.2. Šlechta	11
3.3. Třetí stav	13
3.3.2. Buržoazie	14
3.3.3. Městské lidové vrstvy	16
3.3.4. Rolníci	16
4. IDEOLOGICKÉ PŘÍČINY	19
4.1. Charles-Louis de Montesquieu	19
4.2. Voltaire	21
4.3. Jean-Jacques Rousseau	22
5. EKONOMICKO-POLITICKÉ PŘÍČINY	23
6. Právní spor	33
7. ZÁVĚR	36
8. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	37
9. RESUMÉ	39

1. ÚVOD

Hlavní příčinou francouzské revoluce byly spory mezi různými typy sociálních tříd ve francouzské společnosti. Francouzská revoluce, která trvala od roku 1789 do roku 1799, byla jedna z nejvýznamnějších událostí v dějinách světa. Revoluce vedla k mnoha změnám ve Francii, která byla v době revoluce nejmnocnějším státem v Evropě. Politické, sociální a ekonomické podmínky ve Francii přispěly k nespokojenosti mnoha francouzských lidí, zejména těch z třetího stavu. Myšlenky osvícenských intelektuálů přinesly nové pohledy na vládu a společnost. Americká revoluce také ovlivnila příchod francouzské revoluce. To vše zpochybnilo autoritu králů, kněží a šlechticů. Revoluce také dala nové významy a nové nápady na politické myšlenky lidí, jako je například demokracie a nacionalismus. Starý francouzský režim, zvaný ancien régime, byl odstraněn.

Cílem této bakalářské práce je poskytnout ucelené vysvětlení všech příčin Velké francouzské revoluce. Práce je zaměřena na příčiny sociální, ideologické, hospodářské a politické. Záměrem bakalářské práce je vysvětlení klíčových skutečností, které ovlivňovaly rozhodování čelních představitelů Francie. Práce je orientována především na vývoj uvnitř francouzského státu.

Členění kapitol odpovídá logické posloupnosti příčin Velké francouzské revoluce. První kapitola je zaměřena na vývoj v 18. století, nejen ve francouzském státě. Pokračuje předrevoluční podobou starého režimu, takzvaného ancien régime. Dále také vysvětlením a popsáním absolutistické vlády té doby ve Francii.

Druhá kapitola se zabývá sociálními příčinami francouzské revoluce.

Rozdělení do třech stavů, čili duchovní, šlechta a takzvaný třetí stav. Každý z těchto stavů je rozdělen na několik částí, podle toho kdo všechno do daného stavu patřil. Je zde vysvětleno postavení každého stavu a jeho povinnosti a práva.

Třetí kapitola se zabývá ideologickými příčinami revoluce. Hlavní příčinou byla kritika absolutistického režimu. Kapitola se zaměřuje na tři hlavní představitele, kteří se tímto zabývali. V první řadě Montesquieu, Voltaire a Rousseau.

Další kapitola přibližuje příčiny ekonomické a politické. Je zde chronologicky popsána doba od vlády generálního finančního kontrolora Turgota až po Neckera, čili období od roku 1774-1789.

Poslední kapitola se úzce zabývá svoláním generálních stavů a událostem po tom následujícím. Uzavřena je pádem Bastily, čili neoficiálním počátkem revoluce jako takové.

Bakalářská práce je sestavena na základě kompilační metody. Je využíváno zejména sekundární literatury dostupné v českém jazykovém prostředí. Bylo možné použít velké množství překladů zahraniční literatury, která se francouzskou revolucí zabývá. Patří sem například jména autorů jako například Albert Soboul, Francois Furet, Jules Michelet, Simon Shama či Alexis de Tocqueville. Dále byly použity publikace psané v anglickém jazyce. Mezi ně patří například knihy od autora Petera McPhee. Mezi české autory zastoupené v této bakalářské práci patří Aleš Skřivan, Petr Křivský, Miroslav Hroch, Daniela Tinková či Josef Hotmar.

2. ANCIEN REGIME – 18. STOLETÍ

Evropa v 18. století procházela mnohými změnami a to nejen v uspořádání, ale i v myšlenkových proudech. Režim v této době se opíral o spojenectví mezi monarchií a aristokracií. Mnozí panovníci, či alespoň jejich ministři si tehdy uvědomovali, že pro zachování politické nadvlády feudálů bude nutno provést zásadní reformy. Těmito reformami měly být zmírněny sociální rozpory a překonány hospodářské potíže, s nimiž starý režim zápolil. Přeměny většinou prosazoval panovník. Bylo velmi málo případů, kdy skutečně překonaly hospodářské potíže a načas zažehly hrozbu sociálních konfliktů, například v Dánsku či Toskánsku. Naopak v Belgii či Švédsku se konflikty přiosřily. Bylo velice ojedinělé, aby existovaly v Evropě země, kde byl v předrevolučním režimu naprostý klid a stabilita starého režimu. Patřili sem však některá německá knížectví, jako například Bavorsko.¹

Byla to doba, kdy se evropské mocnosti snažili vést války pro získávání a obranu nově získaných území. Nic jiného vladaře „nezajímalo“. Kolonie Evropy nad světem se během 18. století značně zvýšily. Díky zámořským objevům, mořeplavbě a obchodu s ostatními státy bylo možné získávat území i mimo evropský kontinent. Sedmiletá válka, která trvala od roku 1756 – 1763, tento vývoj značně podpořila. Byla konfliktem mezi Británií, Pruskem a Hanoverem proti Francii, Rakousku, Rusku, Sasku, Švédsku a Španělsku.

Francie 18. století byla nejlidnatější zemí na evropském kontinentě, s výjimkou Ruska. Byla to klasicky hierarchicky uspořádaná stavovská společnost, jejímž politickým systémem i způsobem vlády byl absolutismus a ekonomickým systémem bylo tradiční hospodářství. Obchod se rozvíjel

¹ HROCH, Miroslav, KUBIŠOVA, Vlasta, Velká francouzská revoluce a Evropa 1789/1800, Praha: Svoboda, 1990., str. 5.

hlavně v přístavních městech, jako byla Marseille, Bordeaux a tak dále. Zajišťovali směnu mezi Francií, Afrikou a Antilami. Prosperujícím odvětvím francouzského hospodářství byl především obchod s koloniálním zbožím. Nicméně ztráta kolonií ve prospěch Anglie v sedmileté válce byla citelná a Francie se z ní dlouho vzpamatovávala.

Jak již bylo řečeno, Francie byla absolutistickou monarchií. V čele politické správy byl král, který byl považován za zástupce Boha na zemi. Podle teorie o božském právu, disponoval absolutní mocí, která byla omezena celou řadou krajových a stavovských privilegií a zvyků. Král byl zdrojem vši spravedlnosti, tudíž mohl zasahovat do všech soudních sporů. Dále vydával zákony ve formě dekretů a mimo jiné byl také hlavou moci výkonné.² Oporou královské moci byla moc výkonná, kterou představovalo šest ministerstev. Mezi ministerstvy vládla rivalita, protože se jejich kompetence velice často překrývaly. Nejaktivnějšími královskými „pomocníky“ byli intendanty, rozptýlení do generalit, čili správních okrsků. Soudní, finanční a policejní intendanty byli tvůrci jednoty a centralizace. Protože byli ve stálém styku se státními tajemníky, s generálním kontrolorem a s radou pro vnitřní záležitosti, stali se pojítkem mezimístní správou a ústřední vládou.³

Královský „absolutismus“ měl však své meze. Například prodejnost úřadů, která je právě pro francouzskou monarchii příznačná. Zajišťovala sice přísun peněz, ale zároveň činila s úředníků jakési „majitele“ postů, kteří ke králi nebyli příliš loajální.⁴ Žádná předrevoluční vláda nebyla tak silná, aby vytvořila koherentní plán proti vůli parlamentů, krajů a notáblů. K dalším důležitým rysům fungování ancien regime patřila skutečnost, že každý zákon musel být zaregistrován třinácti parlamenty, které sídlily

² SOBOUL, Albert, Francouzská buržoazní revoluce 1789-1799, Praha 1951, s. 46.

³ SOBOUL, Albert, Francouzská buržoazní revoluce 1789-1799, Praha 1951, s. 47.

⁴ TINKOVÁ, Daniela, Revoluční Francie 1787–1799, Praha: Triton, 2008., s. 19.

v hlavních městech francouzských provincií, tedy například v Paříži, Marseille, Dijonu a dalších. Teprve potom mohl být jakýkoli zákon aplikován.⁵

V 18. století je také zaregistrován úpadek královské autority a to hlavně díky osobnostním rysům posledních dvou bourbonských panovníků. Také došlo k takzvané „krizi legitimacy“ královského majestátu a slunečního mýtu, spjatého s francouzskou monarchií z doby Ludvíka XIV. Dalším důvodem královské neoblíbenosti byla mladá habsburská princezna Marie Antoinetta, dcera habsburské královny Marie Terezie, která se roku 1770 provdala za následníka trůnu, budoucího Ludvíka XVI. Již v posledních desetiletích před revolucí se poněkud lehkomyšlná a rozhazovačná Marie Antoinetta dočkala hanlivých pamfletů, které v prostých poddaných jen posilovali odpor a nenávist. Náhrdelníková aféra, která se táhla po dvě léta (1785–1786), a třebaže na ní královna nenesla vinu, nenávist vůči její osobě zesílila. Do oběhu se dostaly nejdivočejší historky o její mravní zkaženosti a honbě za luxusem.⁶

K celkovému dozrání „revoluční krize“ přispěly četné faktory, především sociální, politické, ekonomické a ideologické.

3. SOCIÁLNÍ PŘÍČINY

Sociální příčiny byly pro revoluci velmi důležité. Před francouzskou revolucí celý život člověka, „jak žít a dýchat“, závisel na jejich sociálním postavení.

Francie byla korporační společnost, ve které byla výsada nedílnou

⁵ TINKOVÁ, Daniela, *Revoluční Francie 1787–1799*, Praha: Triton, 2008., s.

⁶ BĚLINA, KAŠE, KUČERA, *České země v evropských dějinách*, Praha: Paseka, 2006, s. 65.

součástí sociální hierarchie, bohatství a individuální identity, tj. lidé byli součástí sociálních skupin vyplývajících ze středověkého pojetí světa, lidé měli povinnost modlit se, bojovat nebo pracovat. Francouzská společnost byla rozdělena do tří stavů, první skládající se z duchovních, druhý se skládá z krále a jeho dvorních šlechticů a třetí integrovaný se skládá z buržoazie a rolnictva. Třetí stav představoval více než 80% populace. Tato kritéria poukazují na řadu nerovností, jež vyústila v četné vzpoury a požadavky třetího stavu.⁷

Aby bylo možné pochopit otázku sociálního původu Francouzské revoluce v užším kontextu, musíme studovat celou francouzskou společnost 18. století. Celá sociální struktura *ancien régime*⁸ byla rozdělena do řádů nebo "stavů".

3.1. Duchovenstvo

První stav byl složen z duchovenstva. Ačkoli duchovní činily kolem sto tisíc osob, z poloviny mnichů a jeptišek a z druhé poloviny světských kněží. Jako celek měli značnou moc a vliv ve státě.⁹ Vlastnili asi 1/10 pozemků ve Francii. Duchovní užívali mnoho výsad. Kromě příjmů plynoucích díky vlastnictví půdy z nájemného a feudálních poplatků, kterým se říkalo "*desátky*", ty činily kolem 120 milionů liber.¹⁰ Na oplátku však zaplatili velmi malé procento svých příjmů králi, jako "*le don gratuit*", neboli dobrovolné dary - příspěvky na státní výdaje. S nerovností se setkáváme i uvnitř duchovenstva, bylo rozděleno do různých skupin.

⁷ McPhee Peter, A Social History of France: 1780-1880, Taylor & Francis, 1992, s. 55.

⁸ Starý režim.

⁹ KŘIVSKÝ, KVAČEK, SKŘIVAN, Věk starý a nový: dějiny, kultura a život Evropy v 17. a 18. století, Praha 1987, s. 314.

¹⁰ SOBOUL, Albert, Francouzská buržoazní revoluce 1789-1799, Praha 1951, s. 27.

V jeho řadách, jako v celé předrevoluční Francii, proti sobě stáli šlechtici a nešlechtici, vyšší a nižší duchovenstvo.

Vyšší duchovenstvo bylo čerpáno výhradně z šlechtického řádu. Nižší duchovenstvo, vesměs vzešlé z lidu, sdílející jeho osud a tedy i jeho myšlenky a tužby, tvořilo skutečný církevní plebs.¹¹ Mezi nižší duchovenstvo patřili faráři a kaplani, kteří dostávali takzvanou *kongruu*, což byl skromný plat, například farář měl 750 liber. Ve vyšším duchovenstvu nebylo zastoupení z nižší šlechty, což bylo hluboce pocíťováno v průběhu revoluce. Tito zástupci se odtrhli od duchovního stavu a ve velkém množství se připojili k revolucionářům.

Dalším vládnoucím stavem byla šlechta.

3.2. Šlechta

Druhý stav zahrnoval šlechtu, která stejně jako duchovní tvořila malý zlomek populace. Její počet byl roku 1789 odhadován na 150 000 lidí. Síla této třídy byla založena na feudálním panském systému. Historici se stále nemohou shodnout na rozsahu sociálního napětí na venkově, ale není pochyb o tom, že tento systém byl velmi neoblíbený. Společným znakem šlechty byla hospodářská a daňová privilegia, monopol na vysoké hodnosti v armádě a v církevní hierarchii.¹² Těšili se nároků na erb, nosit meč, vyhrazenou lavici v kostele, dohled nad obcí, monopol nad lovem a údržbu studní, vinařských lisů, a tak dále.¹³ Nejdůležitější diferenciací mezi šlechtici a nešlechtici, bylo to, že šlechtici byli osvobozeni od placení téměř všech daní.

Stejně jako v duchovenstvu, tak i mezi šlechtou bylo obrovské

¹¹ HROCH, Miroslav, KUBIŠOVÁ, Vlasta, Velká francouzská revoluce a Evropa 1789/1800, Praha: Svoboda, 1990., str.53.

¹² HROCH, Miroslav, KUBIŠOVÁ, Vlasta, Velká francouzská revoluce a Evropa 1789/1800, Praha: Svoboda, 1990., str.54.

¹³ SOBOUL, Albert, Francouzská buržoazní revoluce 1789-1799, Praha 1951, s. 28.

napětí. Mezi tradiční neboli dvorskou šlechtu byli řazeni šlechtici, kteří měli právo žít u dvora, což tvořilo přibližně 4000 rodin žijících u královského dvora ve Versailles. Šlechta vedla nákladný život, díky důchodům z královské pokladny. Avšak díky válce, již nezískávala kořist a zdroje v takovém rozsahu jako v minulosti. Prostřednictvím rostoucích cen a extravagantního životního stylu byly jejich osudy jasné. Většina šlechty se ocitla na mizině, a to také díky rozdělení pozemků děděním. Postupem času se část šlechty začala zapojovat do podnikání a spojila se s nově vznikající buržoazií. Společné hospodářské zájmy a myšlenky prohloubili odcizování této části šlechticů od společné hierarchie. Poutali se spíše ke stavu třetímu. Starší aristokracie, ale stále sdílela názor, že buržoazie je společensky méněcenná.

Další částí šlechty byla šlechta venkovská, která měla osud méně příznivý.

Marxistické přesvědčení, že všechna šlechta se skládá z feudálních vlastníků, kteří chtějí svou existenci podložit tradičními feudálními právy k půdě. Mnoho šlechticů může být považováno za zastánce kapitalistického myšlení a mnoho členů buržoazie by se dalo nazvat jako feudální. Významné rozdíly byli mezi dvorskou šlechtou a tou v provinciích. Ti co bydleli u dvora ve Versailles, zastávali lukrativní vládní pozice. Jejich vyzařování jim umožnilo skoupit velké panství na venkově. To vzbudilo žárlivost relativně chudší venkovské šlechty, která se přirozeně cítila v ohrožení. A tak, ačkoli feudalismus byl na poklesu, jejich nejistota je přiměla, aby se zvláště snažili a usilovali o oživení feudální struktury a získali toho co nejvíce. Revizionističtí historici, nicméně, tvrdí, že toto oživení nebylo ani úspěšné, ani efektivní. Čím více si venkovští šlechtici vymáhaly feudální poplatky, tím více byli nenáviděni svými poddanými.¹⁴

¹⁴ SOBOUL, Albert, Francouzská buržoazní revoluce 1789-1799, Praha 1951, s. 30.

Poslední částí šlechty byla šlechta úřednická, která vznikla nově, když monarchie rozšířila svůj soudní a správní aparát. Jako jediná, kontrolovala královskou moc. Chtěla přestavit starý režim pod vlivem osvícenských myšlenek, poukazovala na chyby státního systému. S absolutismem nesouhlasila ani venkovská šlechta, ta však chtěla zpátky ke starému feudálnímu zřízení.¹⁵

3.3. Třetí stav

Třetí a nejpočetnější skupinou ve francouzské společnosti byl takzvaný třetí stav, do kterého patřila buržoazie, městské lidové vrstvy a rolníci. Tato pětadvacetimilionová masa byla značně nesourodá.¹⁶

Dalším odvětvím francouzské společnosti, která začala protestovat proti nerovnému zacházení, byla buržoazie neboli střední třída. Na rozdíl od venkovských a městských chudých, členové této ekonomické třídy dokázali získat ekonomický a sociální status před rokem 1789.

Francouzská populace zahájila svou migraci z vesnic do měst a továrny se začaly promítat do městské krajiny, kapitalistům a finančníkům jejich bohatství velmi rychle vzrostla. Děti střední třídy měly lepší přístup ke vzdělání a kultuře, a jejich výchova je přivedla k bližšímu kontaktu s francouzskou aristokracií. V mnoha případech, díky manželstvím mezi vrchní a střední třídou. Nicméně, růst hospodářské síly francouzské střední třídy není doprovázen stejnou politickou mocí. Buržoazní členové třetího stavu zvláště cítili křivdu za to, že hlasy při svolání generálních stavů (zákonodárny orgán svoláno na vzácných příležitostech králem) byly počítány podle stavů, ne podle hlav, tedy členů. Proto byl třetí stav často

¹⁵ HROCH, Miroslav, KUBIŠOVÁ, Vlasta, Velká francouzská revoluce a Evropa 1789/1800, Praha: Svoboda, 1990., str.53.

¹⁶ KŘIVSKÝ, KVAČEK, SKŘIVAN, Věk starý a nový: dějiny, kultura a život Evropy v 17. a 18. století, Praha 1987, s. 315.

přehlasován prvním stavem (duchovenstvo) a druhým stavem (šlechta), kteří obvykle hlasovali spolu na základě opatření, která podporovala jejich zájmy na úkor potřeb třetího stavu. Nicméně, třetí stav měl dvakrát tolik poslanců jako jeden ze dvou dalších stavů.

3.3.2. Buržoazie

V čele buržoazie byla velká buržoazie financí. Byla to skupina nešlechticů, kteří nemuseli být nutně privilegovaní lidé (duchovenstvo, šlechta). Dosáhli velkého blahobytu prostřednictvím jejich tvrdé práce, spořivosti a obchodních kalkulací. Začali napodobovat francouzskou šlechtu, byli jí podobní v mnoha ohledech, jediné co neměli, byl potvrzený šlechtický titul. Mezi finančníky patřili nájemníci královských daní, rentiéři, bankéři a akcionáři velkých výsadních společností. Získali největší obnosy například za nepřímé daně ze státních půjček a nově vzniklých akciových společností. Valná většina z těch, kteří vybírali státní daně, byla roku 1793 poslána na popraviště. Další částí je buržoazie obchodní, která těžila z výnosného zámořského obchodu a v námořních přístavech jako například Bordeaux, Nantes a tak dále. Zbohatly především obchodem s ostrovy. Odkud se dovážela spousta zboží (káva, cukr, bavlna,...) a hlavním příjmem byl obchod s černými otroky. Velký rozvoj průmyslu a obchodu, díky němu členům této vrstvy rostlo bohatství a moc. Rozmach obchodu předcházel rozvoji průmyslu. V neposlední řadě je tu buržoazie průmyslová, která se začíná vzmáhat. Dlouho byl průmysl jen přívěskem velkoobchodu. Velkoobchodník tedy dodával suroviny řemeslníkům pracujícím doma a následně dostával vyhotovené zboží. V osmnáctém století dosáhl tento domácí průmysl obrovského rozvoje, tisíce venkovanů pracovalo pro městské velkoobchodníky. Rýsuje se průmyslová koncentrace. Vznikají obrovské podniky, jako například roku 1787

v Lotrinsku či Creusotu. Tvoří se akciové společnosti, které dovolují racionálnější využití a koncentraci četných dělníků. Již na konci předrevolučního režimu se začínají ukazovat znaky velkého kapitalistického průmyslu.

Další důležitou třídou ve Francii byla střední buržoazie, neboli buržoazní inteligence, která měla svá svobodná povolání. Patřili mezi ně například právníci, notáři, advokáti, soudci (ti všichni vedli pohodlný život a těšili se úctě a vážnosti); spisovatelé a žurnalisté, lékaři a profesoři se těšili úctě menší. Také sem patřila maloburžoazie, skládající se z obchodníků, řemeslníků, malých maloobchodníků a tak dále. Vzhledem k jejich životní úrovni, byli často přiřazováni k nižším pracovním skupinám. Tyto skupiny stále snily o tom, jak dosáhnout vznešeného postavení. Nicméně měly strach z velkých kapitalistů, protože nedisponovaly takovou finanční jistotou a tudíž nebyly schopni s nimi soutěžit. Nemůžeme tedy přijmout marxistické pojetí, že buržoazie je homogenní třídou se společnými cíly. Vyšší buržoazie, čili kapitalistická se s maloobchodníky neztotožňuje, tudíž se během revoluce připojují k nižší pracující třídě.

Buržoazie se stala na konci předrevolučního režimu třídou revoluční. Ačkoli byla bohatá – kdežto šlechta se pomalu ruinovala – neměla ve společnosti takový politický význam, který by odpovídal její hospodářské moci. Měla jen jednu touhu: zaujmout v politickém životě království první místo.

Vlastnictví v rukou buržoazie se stával hospodářsky stále důležitější, kdežto pozemkové vlastnictví kněžstva a šlechty stále upadalo. Buržoazie chtěla zjednat k svému prospěchu sociální rovnováhu.

3.3.3. Městské lidové vrstvy

Pod buržoazií byly nižší pracující třídy, které zahrnovaly městské tovární dělníky a rolníky. Oni ještě nemohly být označovány jako konsolidovaná dělnická třída, protože mezi předpoklady dělnické třídy jako takové, byl tovární systém, který byl zaměřen na práci jednotlivce a sociálně-politické a ekonomické zájmy zaměstnavatele. V 18. století ani rolníci ani městské pracovní skupiny nespádají do této kategorie.

Ve výrobě zaujímali hlavní místo řemeslníci. Jen některá řemesla byla svobodná; většinou byli sdruženi v cechovních organizacích, jejichž uspořádání podporovalo hlavně zaměstnavatele, kteří řemeslníky drželi v područí. Díky tomu se také řemeslníci stavěli protikapitalistické organizaci výroby. Tovaryši a dělníci zůstali zcela závislí na svých zaměstnavatelích. V této době vznikaly časté stávky, díky nízkým mzdám. Pro upřesnění: průměrná mzda byla 20 až 25 sous za denní práci, ale cena chleba za půl kila byla kolem 5 sous. Dělníci v tom pravém slova smyslu byli pouze v několika málo podnicích.

Maloobchodníci, tovaryši, řemeslníci a dělníci se postavili proti šlechtě. Očekávali daňové úlevy a zrušení nepřímých daní. Právě tato skupina byla základem revolučních mas.

3.3.4. Rolníci

Předrevoluční Francie byla zemí převážně zemědělskou a rolnickou. Rolníci tvořili 80 procent všeho obyvatelstva, byli většinou osobně svobodní, ale jejich půda, ať už vlastní, nebo pronajatá, byla spojena s poddanskými dávkami a povinnostmi.

Postavení rolníků bylo neobyčejně rozdílné. V této době ještě přetrvávalo v krajích Franche-Comté a Nivernais asi milion nevolníků. Nevolníky tížila hlavně odúmrť, která bránila dětem, aby dědily po otci

dokonce i movitý majetek, jedině, že by zaplatily svým pánům značné dávky.

Mezi svobodnými rolníky, tvořili zemědělstí dělníci venkovský proletariát (dělnictvo), který byl velice početný.

Dále drobní rolníci, kteří se sotva uživili tím, že obdělávali nebo pronajímali svou půdu. Většinou si museli hledat ještě vedlejší výdělek, nechávali se najímat do práce za peníze. Největší počet drobných rolníků tvořili pachtýři, kteří měli půdu pronajatou za část úrody. Privilegované stavy a měšťané, kteří vlastnili půdu, ji totiž většinou neobdělávali. Tímto způsobem byly ve Francii v 18. století pronajaty tři čtvrtiny veškeré půdy.¹⁷

Také sem patřili zámožní a bohatí sedláci, ale oproti drobným rolníkům jich bylo zanedbatelně málo. Část problémů byla zapříčiněna takovými ekonomickými fundamenty, jako zaostalý způsob hospodaření, nedostatek půdy a přelidnění.

Rozsáhlé oblasti nebyly obdělávány vůbec, nebo ležely ladem každý druhý nebo třetí rok v souladu se středověkou praxí. Nemajetní rolníci se stěhovali do měst nebo se obrátili k lupičství, a neustále se zvyšující venkovské obyvatelstvo prostě nemohla najít stálé zaměstnání nebo slušnou obživu.

Ve venkovské společnosti najdeme spoustu protikladů jako ve společnosti městské: velcí nájemníci a zámožní sedláci, pachtýři, nájemníci za poloviční výnos a drobní vlastníci půdy; a konečně masa zemědělských dělníků, počínaje těmi, kteří mají dům a zahradu a najímají několik kousků půdy, až po ty, kteří mají jen své ruce.¹⁸

Ke konci osmnáctého století bylo třicet až čtyřicet procent půdy v selských rukou. Rozsah selské půdy byl ve všech krajích jiný. Na jihu

¹⁷ HROCH, Miroslav, KUBIŠOVÁ, Vlasta, Velká francouzská revoluce a Evropa 1789/1800, Praha: Svoboda, 1990., str.54.

¹⁸ SOBOUL, Albert, Francouzská buržoazní revoluce 1789-1799, Praha 1951, s. 36.

Francie měli rolníci polovinu až tři čtvrtiny půdy; jinde bylo procento daleko menší. Duchovenstvu patřila desetina půdy. Šlechtická půda byla rozsáhlá spíše na severu. Procento rolníků, kteří měli vlastní půdu a nemuseli pracovat na úkor jiného byl nepatrný.

Největší tíhou všech rolníků byli dávky, které museli platit. Proti těmto dávkám ukládaným rolníkům monarchií a šlechtou se sjednotil všechen selský lid.

Dávky odváděné králi: převážně jen rolník platil pozemkovou daň, ale přitom ještě platil daň z hlavy a zvláštní daň rovnající se dvacetině příjmu; sám jediný musel robotovat, udržovat cesty, dodávat vojenskou příprěž, sloužit ve vojsku; dále byli také velmi tíživé nepřímé daně, zvláště daň se soli. Tyto korunní daně byly v osmnáctém století stále zvyšovány, např.: ve Flandrech za vlády Ludvíka XVI. o 28 procent. Dalšími byly dávky odváděné duchovenstvu: duchovním se odváděl desátek, a to ze čtyř druhů obilí (ječmen, žito, pšenice, oves – velký desátek), z ostatního obilí a ostatní úrody se platil malý desátek a posledním desátkem byl desátek z dobytka. Nejtíživější však byli dávky vrchnostenské. Věcné dávky zatěžovaly půdu, ne osoby; vrchnost si podržovala výlučné a přímé vlastnictví půdy, kterou obdělávali poddaní a za kterou platili věcné dávky stálé – peněžní se nazývají „renta“ či „census“, v naturáliích „champart“ – nebo příležitostné, při prodeji nebo dědění půdy. Vrchnost měla spoustu práv, na kterých si zakládala: výlučné právo honby a rybolovu, vybírání mýta, tržní poplatky a právo vymáhat osobní robotu ve službách vrchnosti, právo nutit poddané užívat panských zařízení, které vedlo k opravdovým hospodářským monopolům (panské mlýny, lisovny vína, pece).

Vedle tohoto všeho vrchnost neuznávala „kolektivní práva“, právo užívat obecní půdu. Chtěla jo výhradně pro sebe, často se jí zmocnila na základě takzvaných revizních pozemkových dekretů. Z těchto a mnoha dalších důvodů měli poddaní proti šlechtě celou řadu stížností, která je

dovedla až k tomu, že s ostatními složkami třetího stavu podnikli útok na starý režim.¹⁹

4. IDEOLOGICKÉ PŘÍČINY

Francouzská revoluce se považuje za dobu velkých změn. Osvícenská filozofie, která se v této době rozvíjí, je jednou z příčin této revoluce.

Osvícenství bylo období intenzivního výslechu dominantních idejí v oblasti filozofie, politologie a ekonomie. Stejně jako reformace zapříčinila duchovní převahu římsko-katolické církve a průmyslová revoluce v 17. století otřásla dogmatickými názory ve vědě, osvícenští filozofové vzdorovali představě o božském právu králů, nadřazenosti víry nad lidskou myslí, a věčnosti stávajících sociálních opatření. Nové pojetí života a společnosti nahradilo tradiční pojetí, jehož průvodcem byla středověká církev a které spočívalo v tom, že je nutno již zde na světě připravovat spásu duše k posmrtnému životu.²⁰ Základní myšlenky osvícenství lze nalézt v pracích svých nejvýznamnějších představitelů, včetně: Charles-Louis de Montesquieu (1689-1755), François-Marie Arouet (pseudonym Voltaire, 1694-1778) a Jean-Jacques Rousseau (1712 - 1778).

4.1. Charles-Louis de Montesquieu

Právě „vliv“ Montesquieho byl v prvních letech revoluce téměř univerzální, neboť právě on nejlépe vyjadřoval tužby konstitučních monarchistů. Jevil se tedy spíše jako ideální reformátor než jako „revolucionář“.²¹ Montesquieu byl velmi ovlivněn Anglií, především názory Johna Lockeho. Pracoval na myšlence svobody a konstituční monarchie. Věřil, že svoboda je definována jako svobodná myšlenka

¹⁹ SOBOUL, Albert, Francouzská buržoazní revoluce 1789-1799, Praha 1951, s. 35-39.

²⁰ SOBOUL, Albert, Francouzská buržoazní revoluce 1789-1799, Praha 1951, s. 40.

²¹ TINKOVÁ, Daniela, Revoluční Francie 1787-1799, Praha: Triton, 2008.

člověka, podle toho jak se sám nenuceně a nerušeně rozhodne, samozřejmě jeli to v mezích zákona přípustné.

Prohlásil také, že liberální konstituční monarchie je pro Francii nejlepším řešením. Po vzoru Anglie doufal, že se moc rozdělí do několika skupin a hlavně, že do ní budou zahrnuty stejně jako šlechta, duchovenstvo i měšťané. Avšak zůstane nadále reprezentována králem. Lid spravuje zákonodárnou moc pomocí svých volených zástupců v parlamentu, výkonná moc je svěřena panovníkovi a úřednickému aparátu a moc soudní vykonávají soudci z lidu.²² Montesquieu dal v jeho plánu pro vládu největší pravomoc aristokracii, což by se dalo vysvětlit tím, že on sám byl šlechtic. Tyto myšlenky v předrevoluční Francii ovlivnili například hraběte a markýze Honoré Gabriela Riqueti de Mirabeau, který byl jedním z hlavních řečníků mezi revolucionáři.²³

V první polovině osmnáctého století vznikly dva velké myšlenkové proudy: feudální, který je představován právě Montesquieuovým *Duchem zákonů*, neboli *L'Esprit des lois* (1753).²⁴ V této knize je především uvedeno, že takzvaný duch vlády se odvíjí od podmínek a typu života lidí v dané zemi, například: podle náboženství obyvatel, jejich sklonů, bohatství a také zvyklostí a chování. Pokud se tedy vláda snažila dosáhnout konsensu mezi svými lidmi, musela se přizpůsobit těmto faktorům, aby mohla fungovat. Dále v této knize Montesquieu podporuje anglický systém, který zavádí tři funkční oddělení a to moc zákonodárnou, výkonnou a soudní. Což by znamenalo mít, i když nepřímo svrchovanou moc.²⁵ Díky této práci začala Francie vnímat konstituční monarchii a další anglické nápady.

²² HOLZBACHOVA, Příspěvky k dějinám francouzské filozofie společnosti, Brno 2011, s. 37.

²³ HOTMAR, Josef, Dobrodružství Velké revoluce: 1789–1799, Praha: Panorama, 1989., s. 47.

²⁴ SOBOUL, Albert, Francouzská buržoazní revoluce 1789-1799, Praha 1951, s. 41.

²⁵ MONTESQUIEU, O duchu zákonů, Dobra Voda 2003, s. 159.

4.2. Voltaire

Voltaire, jinak známý jako Francois Marie Arouet se proslavil jako známý polemik, útočící na zakořeněné sociální instituce svou prudkou a satirickou prózou a poezií. Podstatně ovlivnil formování se francouzského osvícenství tím, že spojil nejlepší prvky domácí racionalistické tradice s anglickým filozofickým empirizmem (J.Locke) a koncepcí přírody (I.Newton). Ostře vystupoval proti základním idejím "zjeveného" náboženství (uznávání osobního boha, nesmrtelné duše atd.). Byl proti náboženskému fanatismu jakéhokoliv druhu, obzvláště v katolické církvi. Odmítal však i důsledný materialismus. Navzdory celoživotním útokům na zavedená náboženství Voltaire nehájil ateismus. Domníval se, že existuje nějaká kosmická síla, která řídí svět. ²⁶

Některé na tehdejší dobu velmi smělé názory vyjádřil Voltaire v malém spisku „Myšlenky republikánské“ (1765). Uvádí v něm například, že ryzí despotismus je trestem za špatné chování lidí. Jestliže je nějaká společnost ovládaná jediným člověkem nebo jen několika osobnostmi, je to zřejmě proto, že nemá ani odvahu, ani schopnost si vládnout sama. Smělost této pravdivé myšlenky spočívala v tom, že si ji někteří lidé vykládali jako výzvu k politickému jednání. ²⁷

V oblasti myšlení o státě zastával Voltaire po většinu života názor, že zájmy politické svobody a rovnosti lidí může nejlépe zabezpečit konstituční monarchie v čele s osvíceným monarchou. Teprve ke konci života se blížil k přesvědčení, že nejlepším druhem státu je republika.

²⁶ PLHÁKOVÁ, Alena, Dějiny psychologie, Praha 2006, s. 44.

²⁷ KRŠKOVÁ, Alexandra, Dějiny evropského politického a právního myšlení: kapitoly z dějin, Praha 2003, s. 325.

4.3. Jean-Jacques Rousseau

Rousseau, který cítil s lidem, jde proti proudu století. V jeho prvním pojednání, nazvaném *Přispěla věda a umění k čistotě mravů?* (1750) kritizuje tehdejší civilizaci a obhajuje vyděděné. Věřil, že civilizace morálně kazí lidské bytosti. Podle jeho názoru měl být přirozený mravní stav člověka soucitný, ne krutý, který díky civilizaci máme. Například pokrok technologií, které většina obyvatelstva považovala za progresivní, Rousseau bral jako ponižující a považoval jej za zdroj morálních problémů ve světě.

Dalším z Rousseauových spisů je *O podstatě a původu nerovnosti mezi lidmi* (1755), zde jsou sepsány jeho hlavní myšlenky. Myšlenka takzvaného vznešeného divocha. Zabývá se rozdíly mezi životem lidí ve společnosti a divochů v přírodě. Výsledkem tohoto srovnání je představa o tom, jak moc se člověk žijící ve společnosti vzdálil od své původní podstaty. Dříve kdy se žilo podle zákonů přírody, bez soukromých vlastnictví a všichni si navzájem pomáhali. Rousseau považoval tento přirozený stav společenstvím všeobecného štěstí, jelikož neexistuje žádná hospodářská a politická nerovnost. Následkem nerovnoměrného rozdělení majetku a jeho odrazu v touze majetných po moci vznikla ve společnosti situace, ve které silní a mocní mohli vnucovat svou vůli všem ostatním lidem, kteří neměli dostatek materiálních sil a možností uplatnit svá přírodou daná práva.²⁸

Dalším stěžejním dílem je *Společenská smlouva*, kde Rousseau tvrdí, že nejlepší vládnoucí silou je vláda aristokratická, vláda volená. Čím větší je říše, tím je podle něj menší svoboda a tím silnější musí být vláda, která drží stát pohromadě. Suverenita z lidu nemůže přejít na kohokoliv. Kdyby

²⁸ PLHÁKOVÁ, Alena, Dějiny psychologie, Praha 2006, s. 46.

vladař vydal zákony, nikdo není povinen je dodržovat. Jedině „vůle obecná“ může zákony vydávat. Národ uděluje vladaři mandát. Vladař není pánem národa, ale jen jeho úředníkem. „Moc zákonodárná jest srdcem státu, moc výkonná jest jeho mozkem, který uvádí v pohyb veškeré údy.“ Rousseau poukazuje na právo revoluce proti aristokracii či králi, kteří vládnou proti zákonům. Ve svém díle „Společenská smlouva“ ukázal, že veškerá moc pochází z národa, který si má této majestátní moci považovat a nemá jí svěřovat nikomu jinému.²⁹

5. EKONOMICKO-POLITICKÉ PŘÍČINY

Jednou z hlavních příčin je právě ekonomická situace. Je dosti pravděpodobné, že bez ní by revoluce nikdy nenastala.

Před francouzskou revolucí byla Francie ve velké hospodářské krizi. Byl zaznamenán obrovský královský dluh, francouzská vláda stále utrácela více peněz, než bylo přijímáno z daní. V této době byla ve Francii ohromná chudoba, i když někteří lidé ve Francii byli velmi bohatí, tak velké množství z nich bylo spíše chudých. Daně byly vysoké a také ceny se zvyšovaly, ale mzdy byly nízké. Nelze stanovit kolik rodin nižší třídy Francii bylo také v ekonomické krizi, která byla jedna z věcí, které je vedly ke vzpouře.

Roku 1774 zemřel Ludvík XV. A nastoupil jeho vnuk, toho jména šestnáctý. Již první rok proběhl ve znamení nových reformních pokusů, díky novému kontroloru financí Anne-Robertu-Jacquesovi Turgotovi baronovi l'Aulne, jenž takřka s absolutistickou brutalitou prosazoval uvolnění obchodu s obilím jako zásadní krok k celkové národohospodářské reformě. Tím ovšem ztratil důvěru námezdně pracujících i středních

²⁹ ROUSSEAU, J. J. „Emil čili o Vychování I“. Praha: Nákladem dědictví Komenského, 1910, s. 122.

městských vrstev, protože náhlé zavedení tržních cen zvýšilo ceny pečiva a učinilo pro většinu obyvatel bílý chléb nedostupným luxusem.³⁰ Dalším s Turgotových programů zněl: žádný bankrot, žádné zvyšování daní, žádné půjčky. Začal tím, že zrušil neúčinné úřady a omezil rozpočty u dvora. Sám omezil své vlastní příjmy z 142 000 na 80 000 livrů. S tímto krokem souhlasil i sám král Ludvík XVI., který omezil i svou garderobu. To se ovšem nedalo říci o jeho manželce Marii Antoinettě, ta byla nejen v tomto směru marnotratná. Je tedy zřejmé, že královna spolu se šlechtou u dvora chtěli Turgota sesadit. Dne 9. února 1776 Turgot zaslal parlamentu svůj další plán a to o zrušení roboty, cechů a cel z cest. I tento jeho pokus se setkal s velkým odporem a tak Turgot na základě toho poslal velmi kritický dopis králi: „...Chybějí Vám zkušenosti Veličenstvo. Chápu, že ve dvaadvaceti letech a ve Vašem postavení nemáte možnost posoudit lidi jako jiní...Nikdy nezapomeňte Veličenstvo, že to byla slabost, co položilo hlavu Karla I. na špalek.“ Pochopitelně se Ludvík XVI. cítil velmi dotčený a tak byl Turgot 12. května 1766 odvolán.³¹

Na Turgotovo místo byl dosazen Jacques Necker, francouzský protestantský bankéř, a jediný, který nebyl šlechticem ve vládě. Finanční krize, která nechala otevřené dveře k revoluci, začala během americké války za nezávislost, kdy Francie utratila více než miliardu, ekvivalent státu celého příjmu za rok. Tyto problémy byly zpočátku řízeny Jacquesem Neckerem, odmítl však vypisovat nové, již tak neúnosné daně, a tak mu nezbývalo než sáhnout k osvědčeným státním půjčkám. Na čas se mu podařilo státní rozpočet zachránit-nikoli však vyřešit situaci.³² V letech 1776-1781 tak bylo uzavřeno sto třicet milionů nejrůznějších půjček, které naplnily státní pokladnu a splatily náklady na válku, která byla tím

³⁰ BĚLINA, KAŠE, KUČERA, České země v evropských dějinách, Praha: Paseka, 2006, s. 63.

³¹ THOMA, Z trůnu na popraviště: tragický konec korunovaných hlav, Praha 2000, s. 115.

³² TINKOVÁ, Daniela, Revoluční Francie 1787-1799, Praha: Triton, 2008.

oblíbenější, čím byla bezbolestnější. Peníze nepřestaly plynout a promyšlen prodej smluv podložených rentou obohatil pařížské spekulanty. Stát tak neúnosně zatížil svou budoucnost, Necker však zůstal nadále populární. Jeho odpověď na intriky dvora, který hledal jeho nástupce, vydal roku 1781 - jeho veřejnou rozvahu, *Compte Rendu au roi*, která opomíjí výdaje z mimořádného rozpočtu a vykazuje přebytek z příjmů v hodnotě deseti milionů. Veřejnost to přijala s mimořádným ohlasem, u dvora se však stala zárodkem konfliktu.³³ Neckerovi nástupci, Joly de Fleury a Lefevre d'Ormesson, úřadovali krátce a velice neúspěšně. Za jejich vlády žil královský dvůr ze dne na den. Téměř všechny peníze byly získány z úvěrů. V roce 1783 se stal královským ministrem financí Charles Alexandre de Calonne, hrabě, tedy šlechtic. Pokračoval v zálohování královské pokladny systémem státních půjček. Během tří let se mu podařilo získat na 650 milionů liber, uspokojil tím především dvorské kruhy.³⁴ Státní deficit, který neustále rostl, byl hlavní původcem finanční krize. Po třech letech již Calonne nenalezl nové věřitele, chtěl reformy, znamenalo to více daní nebo alespoň více půjček-jíž to nešlo odkládat. Tato situace byla zapříčiněna mnoha výdaji.

Současníci poukazovali na marnotratnost dvora a ministrů. Vysoká šlechta přišla zemi velmi draho; Polignacové dostávali z královské pokladny na penězích a odměnách ročně 500 000 liber, později dokonce 700 000. Plýtvání peněz královskou rodinou bylo obrovské, například koupě zámku Rambouillet a Saint-Cloud vyšla v přepočtu na 16 milionů liber. Na zaplacení dluhů hraběte d'Artois bylo vydáno 23 milionů liber. Hlavními výdaji však byli nákladné války. Kupříkladu výdaje na účast ve

³³ FURET, Francouzská revoluce. Díl 1., Od Turgota k Napoleonovi (1770–1814), Praha 2004, s. 58

³⁴ HROCH, Miroslav, KUBIŠOVÁ, Vlasta, Velká francouzská revoluce a Evropa 1789/1800, Praha: Svoboda, 1990., str.58.

válce za nezávislost severoamerických kolonií byly kolem 2 miliard liber.³⁵

Nastal finanční krach, tudíž se hledaly nové způsoby zdanění a splnění splátek. Calonne přišel s balíčkem změn, které, kdyby byly přijaty, byly by to nejvíce rozsáhlé reformy ve francouzské historii. Jednalo se o zrušení spousty daní a jejich nahrazení pozemkovou daní, kterou má uhradit každý, včetně dříve od daně osvobozených šlechticů. Chtěl získat podporu regionálních šlechticů takových změn, král svolal shromáždění notáblů.

Na zahajovacím zasedání, dne 22. února 1787, Calonne oslovil 144 vysoce postavených osobností, princové, knížata, biskupové, starostové velkých měst a zástupci provincií. Ačkoliv i oni reprezentovali výlučně horní vrstvu národa, jejich svolání se téměř rovnalo lidovému referendu. Calonne však přecenil oporu, kterou měl ve šlechtických kruzích, když shromážděným hodnostářům vysvětloval plánovanou pozemkovou daň, která měla činit 2,5 až 5 procent příjmu. Ludvík XVI. a jeho ministr ke svému trpkému zklamání konstatovat, že notáblové nejsou ochotni projevit solidaritu a přinést státu jakoukoliv oběť. Jednoznačně odmítli vzdát se sebemenší části svých privilegií.³⁶ Méně než deset nebyly ušlechtilý a žádná podobná shromáždění byl povolán od 1626.

Jednání bylo bezvýsledné. Calonne byl nakonec odvolán a nahrazen toulouským arcibiskupem Loménie de Briennem. Král ho povolal do ministerstva na naléhání Marie Antoinetty. Podařilo se mu na čas odvrátit úpadek, ale finanční problém zůstal stále nedořešen. Tato bezvýhodná situace donutila Brienna vrátit se k návrhu svého předchůdce, který se o to pokusil znovu před znovu zamítnutím shromážděním v květnu. Byla zavedena svoboda obchodu s obilím, robota proměněna v peněžní platy a

³⁵ SOBOUL, Albert, Francouzská buržoazní revoluce 1789-1799, Praha 1951, s. 58.

³⁶ THOMA, Z trůnu na popraviště: tragicky konec korunovaných hlav, Praha 2000, s. 118

šlechta a duchovenstvo byly postiženy pozemkovou daní. Tato opatření však notáblové opět bojkotovali, a proto bylo jejich shromáždění v květnu 1787 rozpuštěno. Odpor notáblů byl provázen odporem parlamentů. Než se tak stalo, vymohl si Lomenie de Brienne na shromáždění a parlamentech další půjčku. Ještě před svým rozpuštěním si ovšem shromáždění notáblů vyžádalo – hlasem generála La Fayettea – jeden vstřícný krok ze strany královské moci, který se nakonec ukázal klíčovým: totiž brzké svolání generálních stavů, které francouzští králové nesvolali již od roku 1614.³⁷

Brienne se pak pokusil předat svou vlastní verzi změn Calonneho a to prostřednictvím parlamentu Paříže, 6. srpna 1787 při slavnostním zasedání za přítomnosti krále, ale oni znovu odmítli. Tato revolta byla potrestána tím, že parlament byl vypuzen do Troyes. Provinčních soudních dvorů a celé soudní aristokracie se zmocnilo rozhořčení. Brienne tedy musí vše odvolat a je nucen uchýlit se k další půjčce, kterou musí odsouhlasit parlament. Ministr si ji však vynutil při zasedání královské rady. Je dokonce zaznamenána reakce krále na stížnosti tím, že říká "*Je to zákonné, protože to chci*". Vzpoury a hádky byly čím dál větší. Pařížský parlament vyjádřil protest proti tajným královským zatykačům a zformuloval také požadavek osobní svobody každého člověka.

Pokladna byla prázdná a nikdo nebyl ochoten přijmout více úvěrů nebo změn. Notáblové prostřednictvím generála La Fayettea krále požádali, aby byly svolány generální stavy, které naposledy zasedaly v roce 1614 a jako jediné měly právo schvalovat nové daně.³⁸

Vleký spor přiosťřil roku 1788, kdy byli přední radové parlamentu uvěznění a právo „registrace“ zrušeno. V odpověď vypukly lidové bouře ve velkých městech.³⁹ V Grenoblu, hlavním městě jedné z nejprůmyslovějších

³⁷ TINKOVÁ, Daniela, *Revoluční Francie 1787–1799*, Praha: Triton, 2008., s. 34.

³⁸ Tinková,

³⁹ KŘIVSKÝ, KVAČEK, SKŘIVAN, *Věk starý a nový: dějiny, kultura a život Evropy v 17. a 18.*

provincií Dauphiné, se postavil se souhlasem privilegovaných stavů v čelo tohoto odporu třetí stav. Dne 8. července 1788 zatlačil grenobelský lid královské vojsko házením cihel ze střech. Byl to první násilnější projev blížící se revoluční exploze. Na konci téhož měsíce, 21. července 1788, strhla buržoazie za sebou aristokracii: provinční shromáždění stavů se sešlo samo od sebe bez králova svolení. Na radu advokátů Jeana-Josepha Mouniera a Antoine Barnava rozhodlo shromáždění, že třetí stav bude mít napříště dvojnásobné zastoupení a že shromáždění bude hlasovat podle jmen, a ne už podle stavů. Na Mounierovu výzvu všichni odhlasovali návrh, že tři stavy této provincie neuznají daně, dokud je jejich zástupci neprojednají na zasedání generálních stavů království. Parlamenty a partikulární zájmy tak ustoupily do pozadí. Za jednomyslným vystoupením proti absolutismu se tak již rýsoval projev národní vůle.⁴⁰ Brienne byl bezmocný proti koalici třetího stavu se stavy privilegovanými. Moc se mu vymkla z rukou. Jedna z posledních Briennových akcí předtím, než odstoupil, byla přesvědčit krále Ludvíka XVI, aby svolal generální shromáždění na 1. května 1789. Brienne podal demisi dne 24. srpna 1788. Státní pokladna musela pozastavit veškeré platby. Francie byla v konkurzu. Rostoucí finanční krize dosáhla svého vrcholu, díky poničenému státnímu aparátu. Celkovou situaci zhoršily hospodářské problémy: nízká úroda obilí a vinařská krize byla zapříčiněna krutou zimou, po níž prudce vzrostly ceny obilí i všech životních potřeb. Současně stagnovala průmyslová výroba, zvyšovala se nezaměstnanost a bouře i stávky zasáhly zejména velká města – Paříž s předměstím Saint-Antoine a Marseille; v Provinci i v dalších krajích propukaly venkovské protišlechtické vzpoury.⁴¹

století, Praha 1987, s. 321.

⁴⁰ FURET, Francouzská revoluce. Díl 1., Od Turgota k Napoleonovi (1770–1814), Praha 2004, s. 74.

⁴¹ TINKOVÁ, Daniela, Revoluční Francie 1787–1799, Praha: Triton, 2008., s. 34.

Po demisi Lomenieho de Brienne král opět povolal Jacquesea Neckera, který dovršil kapitulaci monarchie. Necker potvrdil svolání generálních stavů, ale v podobě z roku 1614, tedy tři stavy měly jednat a hlasovat odděleně a každý z nich měl mít jeden hlas. Což utvrzovalo převahu privilegovaných a zvyšovalo napětí mezi privilegovanými a třetím stavem, který požadoval dvojnásobné zastoupení a hlasování podle jmen. Toto byl hlavní bod propagandy vlastenecké skupiny. Třetí stav musí mít tolik poslanců jako šlechta a duchovenstvo dohromady. Necker svolal v listopadu 1788 druhé shromáždění notáblů, protože se domníval, že je přemluví, aby odhlasovali požadavek třetího stavu. Ale notáblové se vyslovili pro starou formu. Dne 12. prosince 1788 aristokracie protestovala proti požadavkům třetího stavu a také proti jeho útokům. Tento protest vyvolal ve vlasteneckém hnutí nové nadšení. Parlament přijal svým usnesením z 5. prosince dvojnásobné zastoupení třetího stavu, toto zjevně rozhodlo o dalších osudech země.

Neckerovým návrhům bylo vyhověno 27. prosince 1788, díky závěrečným usnesením královské rady. Výsledkem bylo, že třetí stav měl mít tolik poslanců jako duchovenstvo a šlechta dohromady. Královský dekret o svolání generálního shromáždění stavů a nařízení o volbách byly uveřejněny 24. ledna 1789.

Volební kampaň byla zahájena za všeobecného nadšení. V této době byla vážná hospodářská krize, která se stala osnovou krize sociální. Královské nařízení prohlašovalo, že každý poddaný má projevit svá přání a požadavky. Často byla tato výzva brána doslova. Za takovýchto podmínek se rozpoutala volební propaganda a četné diskuse v kavárnách. Všude se příslušníci třetího stavu snažili rozšiřovat letáky a brožurky, mezi nimiž si největší proslulost vydobyl spis abbé Sieyése *Čím je třetí stav?* Neméně slavnými se staly repliky imitující katechismus: „Čím je třetí stav? Vším. – Čím byl až doposud? Ničím. – Čím si přeje být? Alespoň něčím.“ Neméně

slavný je i jeho výrok z téhož textu: „Řekne se, že třetí stav nemůže sám tvořit generální stavy: utvoří tedy Národní shromáždění!“⁴² Tento spis byl uveřejněn v lednu 1789, vyjadřoval vášnivý odpor buržoazie proti staré aristokracii. Privilegované vrstvy na tuto skutečnost reagovaly velice nesměle. Pouze Parlamenty se pokusily zničit některá díla, aby byli jejich autoři zastrašeni. Vlastenecká propaganda pronikla i do nejvzdálenějších provincií.

Volební systém, který byl nařízený královským dekretem se zdál komplikovaný, ale zároveň velmi liberální. Volebním okresem byl soudní okres. V sídelním městě soudního okresu si členové vrstev vytvořili volební shromáždění duchovenstva a šlechty, kteří volily své zástupce přímo. Všichni šlechtici zastávali právo být přítomni na shromáždění osobně. Faráři zasedali taktéž osobně; měli naprostou převahu, jelikož volili své zástupce sami, zatímco kláštery a kapituly musely jmenovat své zástupce oprávněné za ně volit.⁴³ Tato volební shromáždění jmenovala poslance do generálního shromáždění stavů.

Volební systém třetího stavu byl podstatně složitější. Ve městech a na venkově se členové volebního shromáždění omezovali na muže starší pětadvaceti let, pokud figurovali v seznamu daňových poplatníků nebo v Paříži z taille (daně z hlavy) odváděli alespoň šest livrů.⁴⁴ V městech se obyvatelé shromažďovali v cechovních shromážděních nebo ve shromáždění své čtvrti. Delegáti neboli zástupci těchto shromáždění, dva na stovku členů, utvořili volební shromáždění stavu ve městě, které jmenovalo zástupce za celý soudní okres. Na venkově se obyvatelé scházeli na farních shromážděních a vysílali své zástupce přímo do shromáždění v soudním okrese, jeden zástupce na sto domácností; rolníci tedy měli

⁴² TINKOVÁ, Daniela, *Revoluční Francie 1787–1799*, Praha: Triton, 2008., s. 35.

⁴³ HROCH, Miroslav, KUBIŠOVÁ, Vlasta, *Velká francouzská revoluce a Evropa 1789/1800*, Praha: Svoboda, 1990., str.62.

⁴⁴ TINKOVÁ, Daniela, *Revoluční Francie 1787–1799*, Praha: Triton, 2008., s. 35.

v okrese zajištěnou většinu.

Volební systém byl příznivý pro buržoazii. Voleno bylo nepřímým hlasováním, a to o dvou stupních na venkově a o třech ve městě. Hlasovalo se podle jmen. Nejdříve se shromáždění radilo o vyhotovení soupisu stížností neboli „Cahiers de doléances“, což byli soupisy požadavků na své zástupce. Od podzimu roku 1788 jich po celé zemi vzniklo na pětadvacet tisíc. Díky tomu buržoazie ovládla debatu, protože její zástupci byli především právníci či osoby vlivnější a s velkou výmluvností; v generálním shromáždění stavů nezasedal žádný rolník ani žádný přímý zástupce s řad městských lidových vrstev.

Soupisy stížností byly vyhotoveny všemi volebními shromážděními. Vyjadřovaly velice rozdílné, často protichůdné postoje. Na jedné straně čteme o nejvřelejších projevech oddanosti králi; jejich protipól pak tvoří požadavek odstranění královského absolutismu.

Kněží, šlechtici i buržoazisté si jednomyslně stěžovali na absolutismus. Žádali Ústavu, která by omezila královskou moc, ponechala místní správu zástupcům, voleným do provinčních shromáždění. Dále zavedení „vlády“, která by hlasovala o daních a udávala zákony. Stavby také požadovaly reformu daňového systému, justice a soudního zákonodárství. Důležitá byla i osobní a tisková svoboda.

V Soupisech stížností vypluly na povrch i rozpory uvnitř jednotlivých stavů: nižší klérus stál často proti vysokému – a totéž bylo patrné i u šlechty.⁴⁵ Provinční šlechta se stavěla proti šlechtě dvorské, kterou obviňovala, že se zmocnila všech vysokých státních úřadů a že se pokládá za vyšší. V soupisech třetího stavu se odrážely všechny odstíny zájmů a názorů různých tříd. Buržoazie umlčela vlastní požadavky rolníků a dělníků. Namísto toho se do popředí dostaly požadavky obchodníků a

⁴⁵ TINKOVÁ, Daniela, *Revoluční Francie 1787–1799*, Praha: Triton, 2008., s. 35.

průmyslníků. ⁴⁶Nebyly však formulovány explicitní nároky na změnu statusu quo většiny Francouzů: hierarchické uspořádání společnosti, vrchnostenský režim, feodalité ani královský majestát nebyly napadány. To, v čem panovala téměř stoprocentní shoda, byla daňová rovnost a především požadavky „konstitučních“ zákonů či pravidelné svolávání generálních stavů.⁴⁷

V dubnu 1789 bylo všech 1165 poslanců zvoleno do generálních stavů a mohli se odebrat do Versailles, kde mělo být zasedání 27. dubna zahájeno. Ve volbách zvítězila provinční šlechta, která lpěla na svých privilegiích, ale nejradikálnější z nich nebyli svým původem z nejstarších rodů. Mezi vysokou šlechtou bylo 90 členů z 270 zástupců šlechty. Stoupeni liberálních myšlenek mezi nimi byli například: La Fayette, Louis de Noailles, vévoda Armand d'Aiguillon a jiní. Byli to především příznivci filozofů a váleční dobrovolníci.

Z 291 duchovních bylo pouze 46 biskupů, někteří z nich byli stoupeni reformních myšlenek, zvláště Talleyard nebo arcibiskup z Aix de Boisgelin. Faráři tedy vytlačili biskupy, bylo jich dvě stě ze tří set kněžských poslanců.

Třetí stav reprezentovala buržoazie, zhruba stovku poslanců tvořili finančníci a obchodníci. Z celkových šesti set poslanců tvořila asi polovina zástupce z řad právníků. Nejznámějšími byli například: Robespierre z Arrasu, Mounier a Branave z Grenoblu a jiní. Venkovskou buržoazii zastupovalo několik bohatých statkářů. Mezi zástupci byli také učenci, jako například astronom Bailly, spisovatel Volney a tak dále. V neposlední řadě sem také patřili přeběhlíci z privilegovaných vrstev: hrabě Mirabeau za Marseille, Paříž – abbé Sieyès. Všichni zástupci třetího stavu byli vzdělaní odborníci a hlásili se poctivě ke své třídě a k jejím zájmům, které pro ně

⁴⁶ SOBOUL, Albert, *Francouzská buržoazní revoluce 1789-1799*, Praha 1951, s. 74.

⁴⁷ TINKOVÁ, Daniela, *Revoluční Francie 1787-1799*, Praha: Triton, 2008., s. 35.

byly totožné se zájmy celého národa. Jejich kolektivním dílem byl právní spor neboli právní revoluce.

6. Právní spor

Volby jasně ukázaly, co si občané přejí. Ale královská moc nemohla vyjít těmto přáním vstříc, aniž by se sama vzdala svých pozic. Královská moc se tedy přidala k privilegovaným vrstvám a postavila se proti reformám.

Dne 2. května byli zástupci stavů představeni králi. Ludvík XVI. prokázal, že hodlá přísně dodržovat tradiční dělení. Na zahajovacím zasedání navíc vyslovil svou vůli, aby pravomoc stavů byla omezena pouze na finanční otázky.

Zahajovací zasedání se konalo dne 5. května 1789. Ludvík XVI. Pozdravil zástupce národa a poté mluvil jen o stavu financí. Nesměle se zmínil o všeobecném neklidu v zemi a o přehnaných přáních změn v politickém systému. Doporučil poslancům, aby naslouchali pouze moudrým a obezřetným radám. Jeho doporučení podtrhl ministr spravedlnosti Baretin, který poslance varoval před „nebezpečnými novotami“. Dále vystoupil ministr financí Necker, jehož zpráva o finančních otázkách trvala tři hodiny. Politický program se vůbec neprojednával, což zástupce třetího stavu velmi rozhořčilo.

Spor stavů vypukl ihned, jakmile začalo zasedání shromáždění. Dne 6. května se poslanci třetího stavu prohlásili poslanci obcí a odmítli vytvořit zvláštní komoru. Následovalo několikátýdenní plané vyjednávání s privilegovanými stavy. Konflikt vyvrcholil dne 10. června, kdy na Sieyésovu výzvu třetí stav dvěma druhým sněmovnám navrhl, aby se k němu připojily a společně přistoupily k ověřování plných mocí. Kontrola prezence začala 12. června a již na druhý den se objevily první trhliny mezi duchovenstvem, neboť tři faráři z dolního Poitou se přidali ke komunám, a tito přeběhlíci pak za sebou v příštích dnech strhli mnohé další. Ze

shromáždění posíleného o představitele kléru se 17. června na Sиейésovu výzvu stalo „Národní shromáždění“. ⁴⁸Revoluční iniciativa třetího stavu se rozvíjela. Usnesení, která padla 17. června, byla: absolutismus byl poražen, protože se třetí stav prohlásil za Národní shromáždění bez svolení krále a protože si osvojil právo povolovat daně. Duchovenstvo se vyslovalo pro společné shromáždění, ale šlechta stále vzdorovala.

Když našli poslanci Národního shromáždění 20. června uzavřený sál, ve kterém jednali, odebrali se do sousední míčovny, kde za předsednictví Jeana Sylvaina Baillyho slavnostně přísahali, že se nerozejdou dokud to budou okolnosti vyžadovat a dokud nebude vydaná a na pevných základech postavená ústava. Druhý den se ke shromáždění přidala většina duchovenstva a po něm i šlechta z Dauphiné. ⁴⁹

Zasedání generálních stavů král předsedal 23. června 1789. Souhlasil s fiskální rovností i s tím, aby provinční stavy mohly schvalovat daně, ale s tou podmínkou, že se změnami budou souhlasit i privilegovaní. Ludvík XVI. chtěl nadále zachovat starý sociální řád a převahu aristokracie. ⁵⁰ Při proslovu všem nařídil, aby se ihned rozešli. Třetí stav to však odmítl. Byla to otevřená vzpoura proti královské moci. Při této situaci král vyzval nerozhodnuté poslance privilegovaných stavů, aby se i oni připojili k Národnímu shromáždění. ⁵¹

Král tedy přijal právní revoluci, kterou si přála buržoazie třetího stavu. Národní shromáždění mělo v úmyslu zreformovat starý režim, který právě z právního hlediska zrušilo. Dne 9. července bylo Národní

⁴⁸ FURET, Francouzská revoluce. Díl 1., Od Turgota k Napoleonovi (1770–1814), Praha 2004, s.97.

⁴⁹ HROCH, Miroslav, KUBIŠOVÁ, Vlasta, Velká francouzská revoluce a Evropa 1789/1800, Praha: Svoboda, 1990., str.68.

⁵⁰ HROCH, Miroslav, KUBIŠOVÁ, Vlasta, Velká francouzská revoluce a Evropa 1789/1800, Praha: Svoboda, 1990., str.68.

⁵¹ FURET, Francouzská revoluce. Díl 1., Od Turgota k Napoleonovi (1770–1814), Praha 2004, s.99.

shromáždění přejmenováno na Ústavodárné shromáždění, neboť jeho hlavním úkolem bylo vypracovat ústavu.⁵²

Události začaly nabývat rychlého spádu. Pařížské obyvatelstvo sledovalo veškeré dění. Poslanci z Versailles posílali svým voličům zprávy. Díky nim se obyvatelstvo obávalo aristokratického spiknutí. Když Ludvík XVI. odvolal 12. července z funkce Neckera a dosadil na jeho místo barona de Breteuill, vyvolalo to obavy u všech vrstev obyvatelstva. Začaly se pořádat manifestace. Zástup manifestantů narazil na královský německý pluk pod velením knížete de Lambesc v zahradách Tuilerií. Po této zvěsti se zvonilo na poplach, plenily se krámy zbrojířů a lid se začal ozbrojovat.⁵³ Chyběly však střelné zbraně, a tak vzal dav 14. července útokem Invalidovnu, kde ukořistil přes třicet tisíc pušek, a táhl na Bastilu, státní vězení a symbol královského absolutismu. Její dobytí znamenalo definitivní kapitulaci Ludvíka XVI.

Dne 15. července 1789 utvrdila pařížská revoluce své vítězství. Volitelé zvolili Baillyho starostou a povolali La Fayette jako velitele národní gardy. Ten dal občanům odznak v barvách Paříže, červené a modré, mezi nimiž byla barva bílá, barva královská: trikolora se stala odznakem Velké revoluce.⁵⁴

⁵² SOBOUL, Albert, Francouzská buržoazní revoluce 1789-1799, Praha 1951, s. 78.

⁵³ SOBOUL, Albert, Francouzská buržoazní revoluce 1789-1799, Praha 1951, s. 81.

⁵⁴ SOBOUL, Albert, Francouzská buržoazní revoluce 1789-1799, Praha 1951, s. 82.

7. ZÁVĚR

Cílem této bakalářské práce bylo zjistit hlavní příčiny Velké francouzské revoluce.

Velká francouzská revoluce, která probíhala v osmnáctém století, měla mnoho důvodů. Byl to jeden z největších společensko-politických otřesů pro evropskou i světovou historii. Díky prohraným válkám a obrovskému plýtvání penězi u královského dvora, který financoval šlechtu a duchovenstvo, se zvyšovala finanční krize francouzského státu. Ta se ovšem promítla i do politického a sociálního života. V této době byli francouzští obyvatelé rozděleni do třech sociálních vrstev, šlechta, duchovenstvo a třetí stav. Společnost byla značně nesouměrná. Díky rostoucím cenám na vlastní živobytí a povinností platit daně, desátky, byla způsobena obrovská populační nerovnováha, která se odrážela v dychtivosti třetího stavu, který se snažil uplatnit svá práva na rovnost a svobodu. Myšlenky osvícenství byly ideologickými základy pro třetí stav. Hlavní představitelé byli Voltaire, Rousseau a Montesquieu. Jejich ideály individuální svobody, rovnosti a bratrství se šířily po celé Francii, díky četným brožurám, písním a tak dále. Finanční krize byla posledním zárodkem této revoluce. Berouce na vědomí klesající ekonomickou spirálu, král Ludvík XVI. povolal řadu finančních poradců, aby přezkoumala oslabené francouzské ministerstvo financí. Každý poradce dospěl ke stejnému závěru, že Francie potřebuje radikální změnu ve způsobu, jakým je zaveden daňový systém. Každý z těchto poradců byl odvolán. Nakonec si král uvědomil, že tento daňový problém je opravdu třeba řešit, aby byl jmenován nový ministr financí, Charles de Calonne, v roce 1783. Calonne navrhl, mimo jiné, že má Francie začít od dříve od daní osvobozené šlechty. Šlechta odmítla, dokonce i poté, co ji Calonne žádal během shromáždění Notáblů v roce 1787. Všechny tyto okolnosti vedly obyvatele Francie ke vzpouře, která se uskutečnila dne 14. července 1789.

8. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BĚLINA, KAŠE, KUČERA, České země v evropských dějinách, Praha: Paseka, 2006.

FURET, Francois, Francouzská revoluce. Díl 1., Od Turgota k Napoleonovi (1770–1814), Praha: Argo, 2004.

FURET, Francois, Promyšlet Francouzskou revoluci, Brno: Atlantis, 1994.

HOLZBACHOVA, Ivana, Příspěvky k dějinám francouzské filozofie společnosti, Brno: Masarykova univerzita, 2011.

HOTMAR, Josef, Dobrodružství Velké revoluce: 1789–1799, Praha: Panorama, 1989.

HROCH, Miroslav, KUBIŠOVA, Vlasta, Velká francouzská revoluce a Evropa 1789/1800, Praha: Svoboda, 1990.

KRSKOVÁ, Alexandra, Dějiny evropského politického a právního myšlení: kapitoly z dějin, Praha 2003.

KŘIVSKÝ, Petr, KVAČEK, Robert, SKŘIVAN, Aleš, Věk starý a nový: dějiny, kultura a život Evropy v 17. a 18. století, Praha: Albatros, 1987.

KUDRNA, Jaroslav a kol., Dějiny Francie, Praha: Svoboda, 1988.

MCPHEE Peter, A Social History of France: 1780-1880, Taylor & Francis, 1992.

PLHÁKOVÁ, Alena, Dějiny psychologie, Praha 2006.

ROUSSEAU, J. J. „Emil čili o Vychování I“. Praha: Nákladem dědictví Komenského, 1910.

SCHAMA, Simon, Občane: kronika Francouzské revoluce, Praha: Prostor, 2004.

SKŘIVAN, Aleš, Evropská politika 1648–1914, Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml., 1999.

SOBOUL, Albert, Francouzská buržoazní revoluce 1789-1799, Praha 1951

THOMA, Helga, Z trůnu na popraviště: tragický konec korunovaných hlav, Praha: Ikar, 2000.

TINKOVA, Daniela, Francouzská revoluce, Praha: Triton, 2008.

TINKOVA, Daniela, Revoluční Francie 1787–1799, Praha: Triton, 2008.

TOCQUEVILLE, Alexis de, Starý režim a revoluce, Praha: Academia,
2003.

9. RESUMÉ

The object of my bachelor thesis is an in-depth and critical analysis of The causes French Revolution. The essential cause of the French Revolution as the "collision between a powerful, rising bourgeoisie and an entrenched aristocracy defending its privileges" has great pertinence in summarizing the conflict of 1789. The causes of the French Revolution, being provoked by this collision of powers, was the Financial debt of the government and the long-standing political differences in the government.